

Kopecký, Milan

Prameny a pomůcky Koniášovy postily

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1996, vol. 45, iss. D43, pp. [15]-22

ISBN 80-210-1545-4

ISSN 0231-7818

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108633>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MILAN KOPECKÝ

PRAMENY A POMŮCKY KONIÁŠOVY POSTILY

Literárněhistorický zájem o život a dílo Antonína Koniáše (13. 2. 1691 — 27. 10. 1760) byl dosud rozložen nerovnoměrně. Jako první podal jeho životopis a soupis 12 děl František Martin Pelcl (Franz Martin Pelzel).¹ Tento životopis byl později doplňován a zpřesňován, hlavně na podkladě elogií.² Ze spisů přitahoval největší pozornost *Clavis haeresim...*, tj. pověstný Klíč, posuzující a zčásti odsuzující dosavadní literární produkci.³ Méně už byla zkoumána *Postila* a zcela opomíjeny byly některé další spisy.

Názvem *Postila* budeme označovat rozsáhlý kazatelský soubor, který v 1. vydání vyšel pod názvem *Vejtažní naučení* (Hradec Králové 1746) a teprve v dalších dvou vydáních s názvem *Postila* (Praha 1750; tamtéž 1756). K sjednocujícímu pojmenování nás opravňuje mj. fakt, že mezi jednotlivými vydáními jsou pouze nevýznamné drobné textové difference, pomineme-li ovšem rozdílné rámcové pasáže. Zcela shodné je rozčlenění do tří dílů: 1. díl od první neděle adventní do svatodušních svátků (ve 2. a 3. vyd. na s. 1–396) obsahuje 47 kázání včetně nekazitelských celků, 2. díl od nejsvětější Trojice až do poslední neděle po sv. Duchu (s. 397–668) má 27 kázání a ve 3. díle na svátky a slavnosti svatých a světic božích, tj. od svátku sv. Ondřeje apoštola až do svátku sv. Kateřiny (s. 669–1034), nacházíme 32 kázání.

Je pochopitelné, že tak rozsáhlý spis (ve 3. vydání jako vydání poslední ruky má 1071 stran osmerkového formátu a navíc částečně nepaginované rámcové

1 Pelzel, F. M.: *Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten*. Prag 1786, s. 184–186.

2 Podlaha, A.: *Dodatky a opravy k biografickým starším spisovatelů českých. Koniáš Antonín*. ČČM 69, 1895, s. 321–325. – Svatoš, M.: *Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt*. Humanistica Lovaniensia 43, 1994, s. 421–425.

3 Klíč zaujímá ústřední místo i u těch badatelů, jejichž studie si svými názvy předsevzaly širší analýzu Koniášovy činnosti, srov.: Hanuš, J. J.: *O působení jezuitů Antonína Koniáše v literatuře české*. ČČM 37, 1863, s. 77–90 a 194–210. – Podlaha, A.: *Život a působení Antonína Koniáše*. Sborník historického kroužku, 2. sešit, 1893, s. 3–48. – Kánský, A. – Hora, L.: *Páter Antonín Koniáš. Několik pohledů na působení jezuitů v pobělohorských Čechách*. Praha 1991.

pasáže) se 106 kázáními, event. řečnickými projevy, nebyl zatím zkoumán zevrubně. V kontextu naší postilografie ho posoudil Hynek Hrubý,⁴ speciální pozornost mu věnoval Pavel Beneš,⁵ dvě kázání z něho otiskl Alexandr Stich⁶ a výbor z něho pořídil Milan Kopecký.⁷ Avšak stranou zůstala otázka Koniášových pramenů a pomůcek, kterými se chceme nyní zabývat.

Základním Koniášovým pramenem byla samozřejmě bible. U poměrně správně určovaných biblických odkazů se sice neuvádí žádná konkrétní verze bible, ale kontrola citací prokazuje, že Koniáš používal Bibli české zvané Svatováclavská, vyšlé ve třech svazcích v letech 1677 (Nový zákon) a 1712 (ze Starého zákona Proroci a Knihy machabejské) a 1715 (první část Starého zákona). Poněkud odlišné citace vznikly pravděpodobně Koniášovým citováním podle paměti.

Po bibli nejčastěji citován je sv. Augustin (Aurelius Augustinus; 354–430). Z jeho rozsáhlé tvorby převládají Enarrationes in Psalmos a dále různé Sermones, jako Sermones de tempore a Sermones ad fratros in eremito. Koniáš odkazuje také na některé Augustinovy traktáty, jako Contra Manichaeos, De Trinitate, De providentia Dei, a dopisy, např. biskupu Largovi, i některé odpovědi nebo vůbec dopisy adresované Augustinovi, např. Bonifaciem. Koniáš znal i hlavní Augustinovy spisy De civitate Dei a Confessiones. Odkazuje dokonce přesně na 14. kapitulu Konfesí (Vyznání): „Svatý Augustýn až do třicátého třetího roku vězel v blátě a v nevěře; samé a jediné kázání sv. Ambrože jej pohulo a obrátilo.“ (S. 206)⁸

Augustinův učitel sv. Ambrož (Ambrosius; 333–397) je několikrát připomenut jako komentátor evangelia sv. Lukáše a jako autor traktátů De Noe et Arca, De Virgine aj. Druhý traktát posloužil Koniášovi dlouhou pasáží z 2. části Zrcadla mariánských ctností (s. 909). Zastoupeni jsou také další ze čtyř tzv. velkých církevních učitelů – sv. Jeroným a Řehoř Veliký. Jméno prvního Koniáš většinou počesťuje na Jarolím, ale v odkazech uvádí zpravidla „Hier.“, tedy Sophronius Eusebius Hieronymus (asi 368–420), vyskytující se u Koniáše často jako autor dopisů sv. Eustochii a sv. Celantii i autor kázání, zejména De assumptione. – Papež Řehoř Veliký (Gregorius Magnus; 6. stol.) bývá citován v souvislosti se svými Dialogy a Homiliemi. Koniáš znal též výtah (Epitome) ze systematického díla „křesťanského Cicerona“ Lucia Coelia Firmiana Lactantia (před r. 250–326) Institutiones divinae, jež jsou důkladnou obhajobou křesťanského učení, nevycházel však z českého díličního překladu Mi-

4 H r u b ý , H.: *České postily*. Praha 1901, s. 260–266.

5 B e n e š , P.: *Postila P. Antonína Koniáše*. Národní knihovna v Praze. Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků 9, 1992, Praha 1993, s. 127–141.

6 S t i c h , A: *Následující velikonoční text ...* Literární noviny, roč. 4, č. 14 z 8. 4. 1993, s. 8–9; *Vánoční kázání Antonína Koniáše Na jitřní Božího narození*. Tamtéž, č. 51–52 z 23. 12. 1993, s. 7.

7 K o p e c k ý , M. (vyd.): *Antonín Koniáš, Vejtažní naučení*, Blok, Brno 1995.

8 Srov. překlad Mikuláše Levého: *Svatého otce a učitele církve Aurelia Augustina Vyznání*. Praha 1926, nově 1992, s. 148–150.

kuláše Konáče z Hodiškova z r. 1511 nebo z mladoboleslavského úplného překladu O pravé počtě boží z r. 1518,⁹ nýbrž z některé současné latinské verze. Lactantiův starší současník sv. Cyprián († 258) je zastoupen některými ze svých Sermones.

Z učitelů řecké církve vyniká Jan Zlatoústý (Ioannes Chrysostomos; kolem r. 354–407) poměrně přesnými Koniášovými odkazy na Homilie a dále sv. Basilius Veliký (asi 330–379) mj. citací z Homilií (s. 989–990). Basiliův dočasný společník v asketickém životě a spisovatel Řehoř Nazianský (329–383 až 390) je připomínán zprostředkovaně přirovnáním pokušitele k opici (s. 946) a z druhé ruky zná Koniáš patrně také Jana Damascénského (7. — 8. stol.; srov. s. 889 aj.), nazývaného pro svou učenost „Tomášem Akvinským křesťanského východu“.

Hlavní dílo skutečného Tomáše Akvinského (1226–1274) Summa theologica měl Koniáš jistě prostudováno důkladně, neboť jako základní teologický spis patřilo k povinné literatuře členů Tovaryšstva Ježíšova, které navazovalo na dominikánskou scholastiku. Koniáš Tomáše při citaci jeho komentáře k žalmům označuje vzletně, i když konvenčně „anjelským učitelem“ (s. 281 i jinde). Zná také Paradisus animae Tomášova staršího spolubratra Alberta Velikého (asi 1193–1280).

Z představitelů nebo významných členů dalších starých (předjezuitských) řeholních společenství jsou v Postile citováni: Církevní učitel 12. století a zakladatel cisterciáckého řádu sv. Bernard z Clairvaux jako autor některých Sermones, např. Řeči na Píseň písní (s. 184). – Italský františkán 15. století Bernard Sienský (u Koniáše „Bernardyn Senenský“) rovněž jako autor Sermones (s. 508). – Německý benediktin Jan Trithemius (1462–1516) jako sestavovatel Sermones et exhortationes ad monachos (s. 515). – Zvláštní postavení zaujímá německý augustinián Tomáš Kempenský (Thomas von Kempen; asi 1380–1471) jako tvůrce knihy De imitatione Christi, která v češtině vyšla už jako prvotisk r. 1498 a potom v četných vydáních,¹⁰ ale Koniáš používal některého soudobého vydání latinského (s. 791, 800, 1003).

Nejbližší byla Koniášovi pochopitelně produkce jezuitská. Zná legendickou tvorbu spoluzakladatele Tovaryšstva Ježíšova Františka Xaverského (1506–1552), proslulého jako „apoštol Indie a Japonska“. Dále cituje z kázání „ostrovtipného“ Olivy (s. 815), tj. Giana Paola Olivy (1600–1681), 11. jezuitského generála a autora desetidílného souboru Sermoni domestici. V Postile se také vyskytují citace z děl tří jezuitů působících v Porýní, Belgii a Holandsku: Franze Costera (1532–1619), skladatele vroucích meditací o P. Marii, Martina Antona Delria (1551–1608), autora mnohokrát vydávaného spisu Disquisitiones magicae, a Williama

9 Viz Kopecký, M.: *Lactantius Firmianus v českém humanismu*. In: *Nad Meditacími věků*, Brno 1992, s. 98–105.

10 Viz *Knihopis č. 16.186–16.217*. – Do češtiny bylo přeloženo také jeho *Soliloquium animae*, Praha 1741; viz *Knihopis č. 16.185*.

Stanihursta (též v podobě Stanyhurst; 1601–1663). Pod Koniášovými slovy „Dí vysoce učený Stanihurst de Crist. patient.“ (s. 182) je třeba rozumět Stanihurstův spis *Dei immortalis in corpore mortali patientis historia* z r. 1706, vytištěný hned po dvou letech v českém překladu (1708) a svérázně adaptovaný po čtyřech desetiletích „slezským tragikem“¹¹ Tomášem Xaveriem Laštovkou (Koniášovým současníkem, viz letopočty 1668 – asi 1747) s novým názvem *Čtvrtý díleček víry katolické* (1748).

Z tvorby italského jezuita španělského původu *Alfonsa Salmerona* (1515–1585) znal Koniáš *Sermones in parabolas evangelicas*, dále znal komentáře k žalmům francouzského jezuita *Thomase Leblanca* (1599–1669). Zajímavé exemplum („příklad“) o Bonifáciovi převzal Koniáš ze „*Steng. de Jud. Div.*“ (s. 1029), totiž z hlavního díla literárně velmi plodného bavorského jezuita *Georga Stengela* (1584–1651) *De iudiciis divinis*. Podobně plodný maďarský jezuita *Joannes Nadasi* (1613–1679) se v *Postile* prezentuje mj. citáty z knihy *Annus coelestis*, která byla dvakrát přeložena do češtiny, a to *Fridrichem Bridelem* a pravděpodobně (podle *Balbína*) *Jiřím Rektorisem*, ale jejich překlady se nedochovaly,¹² takže existují až tisky třetího překladu.¹³ O českých jezuitech *Albrechtu Chanovském* a *Matěji Šteyerovi* se zmíním až v kontextu českých pomůcek Koniášových. Ten těžil také ze zpráv a záznamů o misijním působení jezuitů v Americe, jak svědčí titul *Annuae Amer. S. J.*, a z dějin *Tovaryšstva Ježíšova*. Vztahuje se k nim zajisté spis s titulem *Historia Societatis Jesu*, odkud Koniáš přejal také sociálně působivé exemplum na s. 1023–1024.¹⁴

11 Viz *Vyskočil, A.: Slezský tragik*. Vyšehrad 1, 1946, č. 22, s. 7–8. – Též *Kopecký, M.: Staří slezští kazatelé*. Ostrava 1970, s. 136–170. – *Týž: Kazatel pozdního baroka Tomáš Xaverius Laštovka*. In: *Rozhlasová univerzita Svobodné Evropy*, 2. díl, Mnichov–Brno–Plzeň 1994, s. 172–178.

12 Viz *Knihopis* č. 5.992 a 5.993.

13 *Ibid.* č. 5.994n.

14 *Hlučný* a slavný pohřeb boháčovi celému městu známému zjednali. Na jeho hrob mramorový draze vzdělaný kámen postaviti a do toho kamene tato slova měděnými bohatě pozlacenými literami vraziti a přibiti poručili: Miserere mei Deus! To jest: Smiluj se nade mnou, Bože! (...) Všickni přátelé a známí tohoto mrtvého člověka za to měli, že on v pravé kajcnosti z tohoto světa sešel, poněvadž s kajícím Davidem zvolal: Smiluj se nade mnou, Bože! Ale po slavném pohřbu po nákladně ozdobeném hrobu jiní soudové Boží o něm se vyskytli; nebo ráno na kamenu toto toliko slovo přiražené zůstalo: Miser, což v češtině sluje: Bídňk. Ostatní litery všechny odražené pod kamenem ležely. Přátelé domnívavše se, že kameník naspěch nedobře litery přitloukl, zjednali ho, aby náležitě a silně všechny ostatní litery na kámen přirazil; což ačkoliv vši slou a snázností řemeslník učinil, nic však méně ráno, jako prve, pět prvních liter na kamenu zůstalo, ostatní předce spadly; z čehož dosti patrně znáti bylo, že dotčený hříšník pozdě sobě olej spravedlnosti zjednati usiloval, že čas k pokání zmeškal, že pro smrtedlné mdloby víc k pravé skroušenosti schopný nebyl, že bránu k svadbě nebeské zavřenou nalezl. Tím příkladem jistý mládenec, maje velice vejnossné štěstí před rukama, s ním opovrhl, svět opatřil a do *Tovaryšstva Pána Ježíše* vstoupil. *Juv. p. 5. Hist. Soc. 1. 25. n. 58. (S. 1023–1024.)*

Německy fixovaná literatura zaujímá u Koniáše vedlejší postavení, přesto poměrně často se objevuje zkratka „Udal. Neub.“ apod. Koniáš tím mluví rakouského dvorního kazatele *Christopha Ulricha Neuburghera* († kolem r. 1680), autora spisu *Conciones rurales oder Gantze doch kurtze Predigen auf alle Sonntag des Jahres* (Salzburg 1670). Koniáš sám se posléze zapojil do této jazykové linie německým překladem své *Postily*. Vyšel s titulem *Katholische Postill* roku 1747, tedy nedlouho po *Vejtažním* naučení, v pražské tiskárně *Františka Karla Hladkého* (kde také vyšla *Postila* z r. 1750, kdežto její 3. vydání vytiskl v Praze *Ignác František Průša*).

V oddíle „Přfkklad“ nebo také v jiných částech svých kázání¹⁵ používal Koniáš různých souborů exempl, které jsou pod dosti obecnou zkratkou „Spec. ex.“ obtížně identifikovatelné. Uvažovat tu lze o mnohokrát vydaných souborech dvou jezuitů: *Flores exemplorum Francouze Antonia Dauroultia* (též *Antoine d'Averoult*; 1553–1614), které vyšly v roce 1603 francouzsky a po r. 1614 mnohokrát latinsky, a *Magnum speculum exemplorum Nizozemce I o a n n e s a M a j o r a* (1543–1608), jež bylo vydáno mezi lety 1603 až 1718 dvanáctkrát. Zkratka „Disc. in Prompt. exempl.“ znamená oblíbenou knihu německého dominikána *I o h a n n e s a H e r o l t a* († 1468) *Sermones Discipuli*, která obsahuje exempla jako součást kázání (*Sermones*) i jako samostatný útvar (*Promptuarium*). Další exemplové soubory s už autorovým jménem se vztahují jednak k cisterciákovi *Caesariovi z Heisterbachu* (*C. Heisterbacenskému*; kolem r. 1180–1240) jako sestavovateli spisu *Libri octo miraculorum*, jednak k dominikánovi *Vincentiovi z Beauvais* (*V. Bellocacenskému*; zemřel r. 1264) jako autorovi třídílného *Specula majus*. Dalšími Koniášovými prameny exempl byly soubory *Legenda aurea Sanctorum* italského dominikána *Jacoba de Voragine* (1230–1298) a *Acta Sanctorum bollandistů*, tj. monumentální sbírky životopisů svatých založené belgickým jezuitou *Jeanem Bollandem* (1596–1665). Koniáš znal také hagiografické dílo kartuziána *Laurentia Suria* (1522–1578), které bylo přeloženo i do češtiny, ale Koniáš pracoval s latinskou verzí *Vitae Sanctorum ab Aloysio Lipomano olim conscriptae, nunc primum a L. S. emendatae et auctae* (1570–1575). Z původně byzantské produkce posloužilo Koniášovi v exemplové vrstvě *Postily Pratum spirituale*, které sepsal *J o h a n n e s M o s c h u s* († 619), jeruzalémský a egyptský mnich příšlý na závěr života do Říma.

Historickou argumentaci poskytovalo Koniášovi několik významných spisů. V oblasti českých dějin to byla především *Kronika česká* (1541) *V á c l a v a H á j k a z Libočan* († 1553), které Koniáš důvěřuje téměř bezvýhradně jako největší český barokní historik *Bohuslav Balbín*. Autoritou pro církevní dějiny byl Koniášovi vatikánský knihovník oratorián *Caesarius Baronius*

15 Koniáš důsledně dělí svá kázání na těchto šest částí: text epistol (,,feč“), úvaha o něm („vejtah“), text evangelia, jeho „vejklad“, exemplum („přfkklad“) a modlitba.

(1538–1607) se svým životním dílem *Annales ecclesiastici*, které sahalo do roku 1198. Působilo mj. na jeho současníka jezuitu *Nicolase Seraria* (1555–1609), kterého *Baronius* nazval „světlem církve v Německu“.¹⁶ Koniáš znal *Serariův* dodnes cenný spis *Moguntiacarum rerum ... libri V* (1604), který cituje jako „*Lib. Rerum Mogunt.*“, „*Mohuč. hist.*“ apod. Z byzantské historiografie znal Koniáš nepřímě, asi prostřednictvím *Baroniovým*, *Dionysia Aeropagitu* (5. stol.), konstantinopolského patriarchu *Nicephora* (asi 750–829) a *Michaela Glykase* († před r. 1204). Odkazem na l. dopis (s. 215) je zastoupen italský humanista *Giovanni Pico Mirandola* (1463–1494), šlo zde však také o zprostředkovanou citaci.

Zmínka o *Hájkově* kronice otevírá otázku Koniášova zájmu o česky psanou literaturu nebo vůbec o písemnictví bohemikální provenience. Nebyl nijak veliký. Ve dvou případech (kromě *Hájka*) se vztahuje ještě k literatuře epochy humanismu. V jeho už manýristické fázi vznikl „*Traktát o tanci*“ (s. 96, 642) nebo přesněji *Tanec anebo Traktát skrovný o tanci* (1597) *Šimona Lomnického* z *Budče* (1552 – asi 1622). Koniášovi plně vyhovoval zamítavý vztah *Lomnického* k tanci, který je už na titulním listě vyjádřen slovy, jak tanec „jest škodlivý, pohoršlivý i těm, kdož tancují, i kdo se dívají a k němu povolují“. Poněkud mladší *Knih o pověťi* (1613) nabídla Koniášovi několik mravokárných exemplů, např. „o dvou nestydatých mládencích, kteří nevinnou žebrající divčici k nestydatosti přinutili s pohružkou, že ji hned do blízkého rybníka vhodí, pokudž by jim svoliti nechtěla“ (s. 549).

Česká barokní literatura se kupodivu vyskytuje také velmi zřídka, prakticky jde o *Chanovského* a *Šteyera*, oba Koniášovy řádové spolubratry. *Albrecht Chanovský* z *Dlouhé Vsi* (1581–1643) stál v očích Koniášových vysoko jako zanícený misionář mezi prostým lidem zvláště venkovským, a proto uvádí jeho rekatolizační činy podle spisu *Vestigium Bohemiae Piae* (1659). Z tvorby *Matěje Šteyera* (1630–1692) znal Koniáš nepochybně kromě *Kancionálu* jeho sedmkrát vydanou *Postilu* katolickou, z níž čerpal mj. také historiku o sv. *Cyrilovi* („*Crhovi*“) z kázání věnovaného soluňským bratřím (s. 738).

Bez většího zájmu míjel Koniáš antiku. Zajisté jen zprostředkovaně uvádí citát z *Juvenala* „U moudrých lidí jediná a pravá urozenost jest ctnostně živu býti“ (3, 8; s. 747), chválí sentenci z *Cicerona* (s. 965) a připomíná *Seneku* (s. 514–515, 818). Důkazů o Koniášově přebírání z druhé ruky se v *Postile* najde bezpočtu, jak dokazují např. tyto formulace: *Cornelius à Lapide* praví (s. 10), *dí Velebný Běda* (43), dokládá *svatý Bazilius* (62), *přikládá k tomu svá slova sv. Řehoř* (206), *píše Torquemada* (375), *sv. Doroteus* píše (515), *sem patří oná vejstraha sv. Augustýna* (527), *táže se sv. Eucherus* (651), *o čemž Euthinius takto píše ... dí Šimon Castianus* (815), *svědčí osvícený muž Segneri* (902) ... *dí dotčený Segneri ... slova jsou výborného kazatele Segneri* (903). Mí-

16 Viz *Lexikon für Theologie und Kirche*. 2. vyd., 9. sv., Freiburg im Breisgau 1937, sl. 488. Tato encyklopedie byla pro autora článku štědrým zdrojem poučení.

něn je tu ze dvou jmenovců – jezuitů Paolo Segneri starší (1637–1694), znamenitý kazatel, nikoli jeho synovec Paolo Segneri mladší (1673–1713). Z předchozích autorit se dá identifikovat – vedle světců – Cornelius à Lapide (Cornelius van Steen; 1568–1637), význačný biblický exeget – jezuita, dále pod označením „Velebný Béda“ církevní učitel – benediktin B e d a V e n e r a b i l i s (asi 673–735), autor působivých homilií a biblických výkladů, „Torquemada“ byl univerzální pozdně středověký teolog z dominikánského řádu J u a n T o r q u e m a d a (1388–1468). Na rozdíl od takových případů je citace přesná u těch knih, které měl Koniáš „při ruce“, tj. kromě bible, Augustinových spisů, děl (alespoň některých) svých spolubratří také především Breviarium Romanum, Sessiones Tridentinae aj.

S ohledem na určený nevelký rozsah článku nemohly být naše výklady o Koniášových pomůckách více než prvními sondami do jeho rozsáhlé Postily. Avšak i toto předběžné zmapování postačí k vyslovení několika závěrů. Jistě hlavními prameny byla Koniášova bible a základní teologická literatura středověku a baroka. Tu většinou cituje přímo, kdežto v mnoha jiných případech přebírá citace odjinud, což mu umožnilo různé soubory citátů, tj. rozličná kompendia, florilegia apod. Z písemnictví doby, v níž Koniáš kotví, zná zejména literaturu jezuitskou. Je to plně pochopitelné, ovšem Koniáš těžil též z tvorby teologů a homiletiků jiných řádů. Poměrně malé zastoupení česky psané produkce lze odůvodnit převahou nadnárodní latinské produkce při studiu a dalším vzdělávání jezuitů, přesto Koniáš znal aspoň přední tvorbu historickou (Hájkovu kroniku) a homiletickou (Šteyerovu postilu).

Nabízí se srovnání s prameny a pomůckami Koniášových předchůdců a současníků. Z předchůdců se nejvíce vnučuje jeho řádový bratr B o h u s l a v B a l b í n (1621–1688) nikoli jen pro svoje výlučné postavení v české kultuře (podobné výlučné postavení zaujal Koniáš ex post), ale i proto, že existují soupisy jeho pomůcek.¹⁷ Je jich mnohem více než pomůcek Koniášových a Koniáše přesahují zvláště v oblasti historiografické. Z hlediska Koniášova meritorního zaměření se s ním dá poměřit o dvě generace starší světský kněz, dlouholetý (1667–1719) farář ve Veverské Bítýšce u Brna V a l e n t i n B e r n a r d J e s t ř á b s k ý (1630–1719). Komparace s jeho prameny a pomůckami¹⁸ vede ke zjištění, že Jestřábský měl širší přehled než Koniáš jednak po antice, jednak po české literatuře. Důkazem toho je v první oblasti znalost (třebas jen částečná) Xenofóna, Vergilia, Cicerona, Livia aj., ve druhé oblasti znalost díla Jana Jiřího Středovského, Kristiána Hirschmentzla, Matěje Tannera, Jana Malobického, Fridricha Bridela aj. Nutno ovšem uvážit, že srovnání je ovlivněno faktem, že

17 Srov. P e l i k á n , J.: *Balbínovy pomůcky a prameny*. Praha 1936; K o p e c k ý , M.: *Literatura v Balbínově Rozpravě krátké, ale pravdivé*. Studia Comeniana et historica 18, 1988, č. 35, s. 44–63.

18 Srov. K o p e c k ý , M.: *Prameny Vidění V. B. Jestřábského*. In: Na křizovatce umění. Brno 1973, s. 449–456; t ý ž : *Concionator extemporaneus V. B. Jestřábského*. Studia Comeniana et historica 24, 1994, č. 52, s. 145–154.

Jestřábský nebyl pouze kazatelem, nýbrž i beletristou, a právě ve spisech tih-noucích k beletrizování (např. ve Vidění rozličném sedláčka sprostného) se vy-skytuje nejvíce diferencí mezi ním a Koniášem. V oboru meritorní homiletiky lze konstatovat u obou dosti podobný rozsah a zvládnutí teologické, kazatelské a exemplové literatury. Širší srovnání v rámci barokní homiletiky patří jistě k úkolům dalšího bádání.

QUELLEN UND HILFSMITTEL KONIÁŠS POSTILLE

Der Verfasser untersucht die umfangreiche Postille (in der 3. Ausgabe aus dem Jahre 1756 hat sie etwa 1.100 Seiten) des böhmischen Jesuiten Antonín Koniáš (1691–1760) vom Standpunkt der Quellen aus. Als Grundquelle diente ihm die sog. St.–Wenzel–Bibel, deren Neues Testament im Jahre 1677 und deren Altes Testament in den Jahren 1712 und 1715 erschienen war. Nach der Bibel werden am häufigsten der hl. Augustin und andere Kirchenlehrer zitiert. Koniáš kannte die Schrift *Summa theologica* von Thomas von Aquin sowie relevante Werke bedeutender Scholastiker. Am nächsten stand ihm allerdings die überwiegend in Westeuropa und zum Teil auch in Böhmen entstandene Produktion der Jesuiten im Bereich der Theologie und Predigt. Neben direkten Zitationen finden sich in der Postille auch viele vermittelte Zitationen, die Koniáš aus verschiedenen Zitatenkompendien übernommen hatte. Der Verfasser vergleicht Inhalt und Umfang der Hilfsmittel Koniášs mit denen seines zwei Generationen älteren Vorläufers V. B. Jestřábský. Dieser hatte eine breitere Übersicht einerseits über die antike, andererseits über die böhmische Literatur als Koniáš, im Bereich der Homiletik kann allerdings eine im Prinzip ähnliche theologische, Predigt- und Exempelliteratur festgestellt werden. Eine breitere Komparation im Rahmen der Barockliteratur bezeichnet der Autor als wichtige Aufgabe weiterer Forschung.